

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ 1993 ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ Στα ίχνη της παλαιάς πρωτεύουσας των Μολοσσών

Οι Μολοσσοί, από τα κυριότερα ηπειρωτικά φύλα που απλώθηκαν από τον 12ο αι. π.Χ. στην περιοχή δυτικά της οροσειράς της Πίνδου, από τη χαράδρα του Αράχθου ως το δυτικό Πωγωνί και το λεκανοπέδιο Ιωαννίνων-Λαψίστας, ζούσαν επί επτά αιώνες σε μικρές ανοχύρωτες κώμες, σκορπισμένες σε παραποτάμιες και παραλίμινες περιοχές, και ασκούσαν εντατική κτηνοτροφία. Μαζί με τα συγγενικά τους φύλα των Θεσπρωτών και των Κασσωπαίων, ανήκαν στην οικογένεια των ελληνοφώνων φυλών της ΒΔ Ελλάδας, που ωστόσο δεν χρησιμοποιούσαν αλφάβητο και γραφή έως τον 7ο αι. π.Χ. (στο 610 π.Χ. περίπου χρονολογείται η αρχαιότερη γνωστή επιγραφή από την Ηπειρο). Τέτοιοι οικισμοί της πρώιμης εποχής του Σιδήρου έχουν εντοπιστεί στο λεκανοπέδιο, στη θέση της Πανεπιστημιούπολης Ιωαννίνων, στο Κουτσελιό, στους πρόποδες της Καστρίτσας και στην κοιλάδα του Ροδοτοπίου. Στην τελευταία αυτή θέση φαίνεται ότι δημιουργήθηκε ήδη από την πρώιμη εποχή του Σιδήρου το θρησκευτικό και διοικητικό κέντρο των Μολοσσών, η πρωτεύουσά

τους Πασσαρών, στις οποίες το ξύλινο θέατρο παραδίδεται από τις πηγές ότι διδάξε ο Ευριπίδης την *Ανδρομάχη*. Από τα μέσα του 7ου αι. π.Χ. οι Κορίνθιοι και οι Ηλείοι άρχισαν να ιδρύουν εμπορικούς σταθμούς στην Ηπειρο (λ.χ. στην Αμβρακία), και λίγο-λίγο μετέφεραν την τεχνονομία και την κοινωνική-πολιτική δομή τους στους κτηνοτροφικούς πληθυσμούς, που με τον καιρό οργανώθηκαν σε μεγαλύτερες κοινότητες, έχτισαν πόλεις σε υψηλούς λόφους, συμμετείχαν στη λατρεία των πανελληνίων θεών και εξέλεξαν βασιλέα. Έτσι, γύρω στα 420 π.Χ., οι πληθυσμοί των χωριών του λεκανοπεδίου άρχισαν να συγκεντρώνουν τις οικιακές και διοικητικές λειτουργίες τους σε οικοδομήματα που κτιζόνται σε φυσικά οχυρούς λόφους, τις "ακροπόλεις", σε μία από τις οποίες μεταφέρουν την έδρα του βασιλέα και των αξιωματούχων του και την χρίζουν πρωτεύουσα με το ίδιο όνομα, Πασσαρών. Η πρωτεύουσα με τον καιρό περιτεichίζεται, όπως και οι άλλες ακροπόλεις, το πλήθος των κατοίκων της αυξάνεται, κτιζονται δεξαμενές, θέατρο, και μακρύτερα, στην κοιλάδα του

Ροδοτοπίου, εξωραϊζεται το Ιερό με το Ναό του Αρείου Διός.

Ύστερα από συνδυασμό των ιστορικών γραπτών πηγών με τις τοπογραφικές παρατηρήσεις και τις αρχαιολογικές ενδείξεις, επικράτησε η άποψη ότι η αρχαία πρωτεύουσα των Μολοσσών, στην οποία μεγάλωσε και η μητέρα του Μεγάλου Αλεξάνδρου Ολυμπιάδα, ταυτίζεται με τα ερείπια της ακροπόλεως που σώζονται στην κορυφή του λόφου του Μεγάλου Γαρδικίου. Καμιά όμως συστηματική αρχαιολογική έρευνα και ανασκαφή με στόχο την αναζήτηση αποδεικτικών στοιχείων για την ταύτιση της Πασσαρώνος δεν επιχειρήθηκε ως τώρα στην ακρόπολη αυτή, αν και η μικρή της απόσταση από τα Γιάννενα θα διευκόλυνε τα πρακτικά προβλήματα της έρευνας. Η αιτία βρίσκεται στο ότι οι ετήσιες πιστώσεις για ανασκαφές, που χορηγούνται στην αρμόδια για την προστασία των αρχαίων της Ηπειρού Υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού (ΙΒ' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων), αναλώνονται στην έρευνα των αρχαίων λειψάνων που υποκρύπτονται σε ατέλειωτη σειρά οικοπέδων ιδιω-

τών στην Άρτα, στη Νικόπολη και τη Λευκάδα. Από την άλλη πλευρά, οι τοπικές κοινωνίες της Ηπείρου και οι φορείς-εκπρόσωποι τους, με ελάχιστες εξαιρέσεις, δεν έχουν ακόμη εκδηλώσει ενδιαφέρον να αναλάβουν πρωτοβουλία και εκστρατεία για την αρχαιολογική ανάδειξη της περιοχής και για έμπρακτη (ενοούμε οικονομική και τεχνολογική) ενίσχυση στο δύσκολο έργο της Εφορείας, όπως λ.χ. συμβάινει από δεκαετίες, με εξαιρετικά πλούσια και εθνικά χρήσιμα αποτελέσματα, στην κεντρική και ανατολική Μακεδονία.

Όταν, ωστόσο, το 1991 σημειώθηκαν επανειλημμένες λαθρανασκαφές στην ακρόπολη (που πρέπει να πούμε ότι είναι μία από τις τουλάχιστον 30 ανερευνητές ακρόπολεις της Ηπείρου), οι οποίες κατέστρεψαν τμήματα οικοδομημάτων, η ΙΒ' Εφορεία αποφάσισε να επέμβει δραστικά, εξαντλώντας όλες της τις δυνατότητες σε ανθρώπινο δυναμικό (που κι αυτό είναι ελάχιστο) και πιστώσεις. Το 1992 ανοίχτηκε μια μικρή δοκιμαστική τομή στο καλύτερο επίπεδο της ακρόπολης, όπου σώζεται σειρά κυκλικών πορτοβολείων που είχαν κατασκευαστεί από τους Τούρκους μαζί με άλλα οχυρωματικά έργα στην αρχή του αιώνα, κατά τους πολέμους για την απελευθέρωση της Ηπείρου. Η τομή αυτή αποκάλυψε αρχαία στρώματα με λιθόκλιτα θεμέλια δωμάτων του β'

μισού του 3ου αι. π.Χ., μέσα στα οποία σώζονται μια σειρά από πιθάρια για αποθήκευση τροφίμων. Το 1993 έγινε ανασκαφή στην κορυφή της ακρόπολης, όπου ακόμα στέκονται μισογκρεμισμένες λιθόκτιστες στρατιωτικές εγκαταστάσεις και οχυρωματικά ορύγματα των αρχών του αιώνα. Η έρευνα αποκάλυψε κτηριακό συγκρότημα διαστάσεων 36 x 18 μ., με εσωτερικούς διαχωριστικούς τοίχους από αργολιθοδομή, που σώζονται ενίοτε ως το ύψος του 1,5 μ. Το συγκρότημα, από το οποίο ερευνηθήκαν το 1993 μόνο πέντε χώροι, ανήκει σε δύο συνεχόμενες κατοικίες, από τις οποίες η μία τουλάχιστον διέθετε κελάρι και υπερψυγμένο ισόγειο ή όροφο. Στο κελάρι βρέθηκαν, κάτω από παχύ στρώμα υπολειμμάτων πυρκαγιάς, πιθάρια και μαγειρικά σκεύη, μελαμβοφή πινάκια και πολυτελή αγγεία, όπως το θηλαστρο με μορφή νέγρου (εικ. 1). Από τα νομίσματα, που χρονολογούν το στρώμα της πυρκαγιάς, συμπεραίνεται ότι οι κατοικίες αυτές οικοδομήθηκαν σταδιακά μεταξύ 270-230 π.Χ. και καταστράφηκαν, όπως οι περισσότεροι οικισμοί της Ηπείρου, το 167 π.Χ. από τις ρωμαϊκές λεγεώνες. Η ζωή ωστόσο φαίνεται ότι συνεχίστηκε στην ακρόπολη και κατά τους πρώτους ρωμαϊκούς αιώνες, ίσως ως έδρα τοπικού διοικητή. Εξάλλου μια πρόχειρη ταφή μεσαιωνικών χρόνων, που αποκάλυφθηκε μέσα στα αρχαία ερείπια, φανερώνει ότι ο οχυρός λόφος του Μεγάλου Γαρδικίου δεν έχασε τη στρατηγική του σημασία στους επόμενους "σκοτεινούς" αιώνες.

Απροσδόκητες μαρτυρίες για τη ρωμαϊκή περίοδο, και μάλιστα την ύστερη ρωμαϊοκρατία του 2-3 ου αι. μ.Χ., προσέφερε το 1993 και η περιοχή της Κόνιτσας: τα εκτεταμένα εγγειοβελτιωτικά έργα που έγιναν στην κοιλάδα του Αώου κατέστρεψαν, όπως φαίνεται ολοσχερώς, μια ρωμαϊκή έπαιυλη, από το διάκοσμο της οποίας διασώθηκαν λείψανα ψηφιδωτού δαπέδου και τμήμα ενός ορειχάλκινου αγαλματίου θαυμάσιας τεχνικής (εικ. 2).

Θαυμάσιο δείγμα της δεξιοτεχνίας των Μολοσσών λιθοξόνων του τέλους της ελληνιστικής εποχής (τέλη 3ου, αρχές 2ου αι.

π.Χ.) ήρθε τυχαία στο φως στην περιοχή της κοινότητας Πλασιών Μαλακασίου, όπου αποκαλύφθηκε ταφικός περίβολος με δύο επιτύμβιες στήλες. Η μία (εικ. 3), που σώζει ανάγλυφο το όνομα της νεκρής: ΑΜΙΑΛΛΑ ΣΙΜΙΑ, είναι πυκνά σκαλισμένη με ζώνες από κλάδους ελαίας, βλαστούς και ανθέμια, δωδεκάκτινο αστέρι στις δύο στενές πλευρές, και, στο επίκεντρο των φυτικών κοσμημάτων, ο γνωστός ηπειρωτικός ταύρος πλαισιωμένος από δύο γρύπες.

Τα παραπάνω μνημονεύματα ευρήματα αποτελούν μικρό δείγμα των "θησαυρών" (με την έννοια: ιστορικά και εθνικά σημαντικών στοιχείων) που κρύβει η ηπειρωτική γη, και που περιμένουν την αποκάλυψή τους με σεβασμό κι αγάπη σ' αυτό που αντιπροσωπεύουν για μας τους Ηπειρώτες του σήμερα: την πολιτισμική και εθνική μας αυτογνωσία.

Αγγέλικα Ντούζουγλη

Αρχαιολόγος

The Archaeological Research in the County of Ioannina in 1993. On the Traces of the Old Capital of Molossoi

A. Douzougli

The Molossoi, one of the major Epirotan races occupying since the twelfth century BC the entire area west of the Pindos mountain range, were living for seven centuries in small unfortified settlements, scattered in river and lakeside regions, and were practising cattle-breeding. Along with their relative tribes of Thesprotai and Kassopaioi they belonged to the Greek speaking races of NW Greece, who however were not using writing until the seventh century BC. Such settlements of the Early Iron Age have been located at Loutselio, in the basin where the campus of the University of Ioannina lies, at the foot of the hill of Kastritsa and at the valley of Rodotopi. The religious and administrative center of Molossoi, their capital Passaron, in the timber theater of which, according to the literary sources, Euripides taught his play "Andromache", seems that has been established in this latter site already since the Early Iron Age.

